

F A R M O R

Om Ebba Sophia Hermelin f. Ribbing

(* 1790 + 1883)

Minnen upptecknad av

Helfrid Cederblad f. Hermelin

(* 1859 + 1927)

F A R M O R

Ej mer än två gånger, efter hvad jag minns, har jag sett henne, men hon är ju min farmor, något af henne har jag uti mig. När jag tänker på henne, känner jag, trots den stora olikheten, släktskap och sympati. Hon är mångas stammoder: 3 "lefvande barn", 40 barnbarn och på barnbarnsbarnen har jag ingen räkning. Starkt lefver hon i arf och tradition.

I vår späda barndom hade vi mycket respekt för ordet farmor. "Tänk på farmor!" var den stående uppmaningen, om vi ville sjunka ihop och ha dålig hållning vid bordet. Därmed följde ögonblicklig rättning, och vi ha farmor att tacka för våra raka ryggar.

Vid nyårstid kom alltid ett stort bekymmer. Vi skulle skrifva nyårsbref till farmor. Den som var så dum och började: "Snälla farmor" fick bakläxa af farmor, snäll kan en hund vara, "goda farmor" skulle det vara. Inte heller gick det an för barna att börja med: "Vet farmor" eller "Nog vet farmor..."

När vi litet äldre hörde om vår mammas sjukdomar och vedermödor mot bakgrunden af farmors regerande duglighet och handlingskraft, om huru hon klippte sönder till öfverdrag mammas hemgiftslakan från Hasselås, därför att de ej voro hellinne som dem från Gripenberg, om hennes sparsamhet på pigornas mat, om att hon tyckte Olofs flickor ej behöfva bli så lärda, "bäst i alla afseenden att de fostras upp till nyttiga människor, än att med klen hälsa sitta där med öfverflödigt lärdom, gulgrå hy och afvighet, den ena kan lära sköta mjölken den andra hushållet", då reste sig i våra små hjärtan både upproriskhet och förskrämdhet.

När jag var 17 år, kom bjudning från farmor till Ebba Sofia Helfrid. Hon hade själf bestämt mina namn: Ebba efter sig, Sofia hampade sig så bra att både farmor och mormor hette så, och Helfrid efter faster Helfrid, gm Adolf Rappe på Strömsrum. Farmor ville se några andra af sina barnbarn nyss uppvuxna. Jag fick en fin ljusgrå barègeklädning, sydd i prinsessfasen med släp och långa ljusblå sidenband att knyta om den hvita kragen, samt for iväg. När vi kört uppför den långa sandiga gården och kommit uppför den stora trappan, stod farmor i slottsporten. Det var en fryntlig, tjock gumma med hvita kanonlockar och en vit mössa vackert knuten om de runda kinderna. Nyckelknippan hängde vid sidan, rak var hon, men - så vänlig. När jag nigit djupt och kysst på hand, var hjärtat något så när på sin rätta plats.

Hvad jag minns henne väl, då hon gick öfver den kolossala förstugan med en tallrik gullgult smör och några färska rågsiktskakor, mjuka som mossor. Pigorna hade varit uppe kl. 4 och bakat före frukosten. Fram på dagen började förhöret, inte kunde jag räkna upp de nio sorterna i

korfkakan eller gifva klart besked om "paltens pudding". Jag tordes knappast titta upp, men farmor smålog och klappade. Allt var bra, flickan var bra, klädningen och alltihop. Anna (gm sin kusin Adolf Rappe på Dreittinge) från Torsvi var så styf, hon var äldsta syster till en rad bröder och af sin mamma tidigt invigd i hushållsmysterierna. Mest beundrade jag dock Hedvig Rappe (dog ogift ung) Adolf Rappes syster, som kunde tala och spela piano, hon var inte ett tecken blyg, inte ens för Joseph, som nästan var en ung herre. Faster Svanhilda var mycket mycket siratlig och älskvärd, men endast från farmor utstrålade någon trygghet. Hon var inte farlig. Ändå låg jag, lilla sjäpa, och grät om kvällarna i den stora parsängen i tornrummet, den s.k. brudkammaren.

1882, näst sista året farmor lefde, gjorde jag mitt andra besök, och farmor tog åter mitt hjärta med storm. Jag var nyss förlofvad och bar Vilhelm Cederblads porträtt på mig. Farmor klappade det med sitt finger, och när hon hörde att han hvarken hade gröna tänder eller snusade, var hon fullt nöjd och glad åt hans goda utseende och prästkrage.

Farmor låg då på sin första och sista sjukbädd. Hon hade fallit i golfvat och brutit sin höft, lårhalsbenet förmodligen, men inte vill hon hålla sig stilla och rätta sig efter läkaren eller Ebba von Koch, som var en lärd sjuksköterska. Nej, koka äggolja af 10 gulor, smörja därmed på det sjuka stället med en fjäder, sedan lägga på en lapp, doppad i vax eller talg, be Gud, visst skulle man då bli bra.

Äggoljan öfvergafs, men ack, hela två år af plågor! För farmors lifliga natur och ovana att vara sjuk blef det smått om tålamodet. När någon sade, att hon var svårskött, gjorde hon hjältemodiga försök och frågade ödmjukt på kvällen: "Har jag varit snäll i dag?"

Fluss i ett öga var allt hvad hon eljes pröfvat i sjukdomsväg. För detta sökte hon Vingåkersgubben. "Hur gammal ä I?" frågade han. "89 år". "Då kan I inte likre va!" och därmed fick farmor resa hem till Småland igen.

Farmor blef 93 år, hvem vet om hon ej blifvit 100, hade ej olycksfallet inträffat.

Men nu skall jag börja från början, - Farmor föddes 1790 på Södraholm, dotter till kaptenen Per Ribbing och hans maka, Anna Lisa Hummelhjolm. Glimtar af detta högt aktade och gammaldags hem ha vi i Pappas berättelser och Brita Ribbings anteckningar.

Ebba Ribbing var till alla delar rikt utrustad. Hon hade ett lifligt ingenium, ett klart förstånd, en ovanlig praktisk förmåga, intresse för vetande, hälsa och fägring. Därtill växte hon upp i en för kropp och själ hälsosam omgifning och fick god uppfostran. I synnerhet blef hon lärd i husliga dygder och allt som hör till landthushållning. Bröderna

kallade henne "Ebba Brådtom" eller "Ebba med de fyra bena", en allusion på hennes namn och liflighet.

1815 blef hon gift med August Hermelin, innehafvare av Gripenbergs fideikommiss. Han var blott 21 år. Deras porträtt, målade af Breda, äro den vackraste prydnaden i Gripenbergs salonger och ge oss en lifslefvande bild af deras härliga ungdom. Farmor, som en ros, har blå ögon med ett så ömt, vackert uttryck, ljusa korta lockar öfver hela hufvudet, fin växt, är klädd i sin hvita bruddräkt i Napoleonsstilen och med en grön schal. Farfar har det vackraste gosseutseende trots sin höga krage och spännhalsduk. - På äldre dar, när farfar var död, brukade farmor hvar morgon niga för "Hermelins" porträtt.

Han var af helt annan läggning, inåtvänd, ovanligt finkänslig och funderande. Hans titel af kammarherre passade honom. Det säger mycket, och mycket stort om dem båda, att farmor måste i många viktiga fall böja sig för sin yngre make. Det kostade så på den starka viljan, att hon under sin strid stängde in sig ett par dagar i ett litet rum (téköket). När hon sen kom ut, var hon undergiven och glad, hade "fogat sig".

Naturligtvis var farfar jordbrukare, när han hade ett stort jordagods. Han var en experimentell sådan, ibland misslyckades experimenten, och därav fick han namn vara opraktisk. Hans kroppsbyggnad var spröd, och med åren fick han en bröstsjukdom. Särskilt för de yngre barnens skull, som så länge han lefde, hade godt af fideikommisset, uppehöll han i det längsta sitt lif med att under vintrarna fara söderut till Madeira eller Italien. Han öfverlämnade mer och mer åt sin maka att stå för rusthållet. "Hennes nåd" eller "Nåda på Gripenberg", som folket kallade henne, fick sålunda stort utrymme för sin verksamhetslust och förmåga. De smärre gårdarna utarrenderades. För öfrigt sköter farmor landtbruket med rättares tillhjälp. Hon gör sina ronder i ladugård och mejeri. Smör- och ostberedningen uppdrifves till en ypperlig kvalitet. Smörbyttorna sändas till Stockholm, andra varor, garnbuntar m.m. tagas i utbyte. Inomhus arbetas bittida och sent. Farmor har 10 pigor, och de få minsann ej vara lata. Emellan kl. 4-5 om morgnarna sättas spinnrockarna i gång. Äfven fastrarna spunno i kapp. De stärkte sig med kall ölost, som stod kvar sedan kvällsmaten. De sutto kring spisen i den stora salen med de barska porträtten tittande ned på sig. Var det äppletid, kappades de ut i trädgården för att hinna få några klara astrakaner att läska sig med, medan hjulen surrade.

I ett tornrum var det fyra fönster, vid hvart fönster stod en väfstol, i hvar väfstol en faster. Farmor kunde "skrämma upp en väf" och sedan "skrämma ner" den igen. Men så utgöres än i dag grundstommen i de

Hermelinska linneskåpen af farmors hemväfda dukar och servietter. De leta sig nog fram ända till barnbarnsbarnen.

Naturligtvis var Gripenberg mycket gästfritt. Grannar, släkt och vänner mottogos artigt och vänligt och afviftades på samma sätt. Farmor stod på trappen, till de vänt om hörnet vid landsvägen, då sade hon: "Nu kan man ej med dem längre" och gick åter in till sina många sysslor. Hon hade en enastående förmåga att laga god mat och upplära sina pigor däruti. Hennes à la dauber, stekar, "saucer", geléer, bakelser, korfkakor voro vida berömda, öfverträffliga enligt hennes söners utsago. När hälst gäster foro upp på gården, stodo rågade fat på bordet. Äfven de kungliga gästade många gånger Gripenberg på sina resor genom landet.

Men nu måste vi tala om den stora barnskaran. Farfar och farmor hade 9 barn: Helfrid (gift Rappe) Axel, Augusta (gift v. Koch) Svanhilda, (ogift) David, Ingeborg (ogift, diakonissa) Olof, Carl och slutligen Yngve, hvilken dog som späd. Därtill upptogos, just på farfars önskan, fränfallna släktingars barn: 5 Ribbingar - Per, Sigurd, Maria, Brita och Ebba, samt 2 Hermeliner - Fredrik och Alfons. Andra ungdomar fördes äfven af omständigheterna tidvis till Gripenberg. Informatorer och lärarinnor anställdes. Ibland hade farfar med sig hem en tyska eller fransyska till de unga flickornas förkofran i språk.

Tänk, hvilken rörelse, hvilket lif och väsen i de stora trapporna, salarna och vindarna! Där fanns godt utrymme åt alla håll, stor park, trädgårdar och ängen med Svartån. Ibland blefvo lekarna vilda, ja grymma och lifsfarliga. De främmande barnen hade det ej alltid så godt. Inte var det värt att klaga för farmor, ty Axel, fideikommissarien, den äldste, fick alltför ofta rätt. Farmor hade den egendomliga idén att han skulle i tid vänja sig ha mest!! "Nu får alla rafsas", sade Axel, när han tagit för sig först. Lille Carl hade det också bra, längtade han efter en godbit, gick han ned i trädgården och åt persilja i drifbänken i sin Mammars åsyn. "Hvad gör min lille Carl?" "Äter persilja, är hungrig!" Då fick farmor brådt att ta in honom, klädde af honom och visade hans lilla mage för den af systrarna, som "hade veckan". "Se här, så mager han är! Hvad tänker du på? Skynda dig och ge lille Carl sån mat, som han kan äta!"

I sinom tid kommo Olof och Carl till Barnängens skola. Efter slutade skolstudier foro de tre yngre söner till Carlberg att taga officersexamen, och farbror Axel till Uppsala att läsa juridik.

Ungdomsåren voro inne, och vägarna skiljdes. Faster Helfrid gifte sig med en äldre släkting, Adolf Rappe på Strömsrum, en sträng, sparsam herre af gamla stilen. Faster drogs härtill mycket genom hans 3 små flickor i första giftet, för hvilka hon blef en öm mor. Maria Ribbing

gifte sig ock med en dylik, Gustaf Ribbing. Pappa brukade säga, att hans syster Helfrid och Mia Ribbing voro helgon, genomluttrade i sina äktenskap.

Men nu kommer tragiken. Farmor så klok, så god, hvars hela traktan är att göra barnen godt, i synnerhet att främja sitt mest älskade barns, Axel, lycka, vållar ofärd. Hon ville hjälpa Gud, vara barnens försyn. Först förlofvar hon Axel med Brita Ribbing, som var god, öm, osjälvsik som få, men mera enkel för Axels komplicerade natur. Han tröttnar, blir kär i Britas vackrare, lifligare syster Ebba, men "Axel får inte" "fritt" af Ebba att tränga ut sin syster. Farmor blir misslynt.

Så kommer en dag dr Fjellstedt med familj på besök. Farmor blir mycket intagen i så väl den gudfruktige, begåvade doktorn som i familjen för öfrigt. Frun är tyska, af förnäm men degenererad familj, döttrarna sydländska skönheter. Farmor har det. Den vackra, mörkögda Eugenia skall bli Axels fru. Farmor och dr Fjellstedt luta sina vördnadsvärda hufvuden samman, bli så vissa att här var det rätta, här var Guds vilja!! -

Axel går in därpå i trötthetens tecken, låter t.o.m. en fallande stjärna afgöra saken. Den 18-åriga Eugenia är lätt tjusad af den vackre friherren och Gripenberg, är som ett vax i de goda föräldrarnas händer.

En ödesdiger stund, för de unga, deras barn och efterkommande! - Och de andra? Under hela långa lifvet klappade Britas trofasta hjärta för Axel, hans sorger bar hon. Ebba gifte sig i harmen med f.d. informatorn, sedermera landskamreraren Södermark till ingenderas lycka.

En nåd att farmor slapp att upplefva allt hvad som följde! "Förlåt dem, ty de veta icke hvad de göra!" Det är väl att En beder så för oss.

Farbror Axel hade redan flera år under farfars bortovaro arrenderat Gripenberg för otroligt godt pris. Han grundlade därigenom sin stora förmögenhet. Nu bosatte han sig som gift i flygeln och sedan vid Trane-ryd, således i sin Mammas närhet. Eugenia fick sitta ensam och utestängd under hans täta, långa rådplägingar med sin fru moder och Svanhilda. Det var hvarken roligt eller utvecklande till det goda för Eugenia med hennes känsliga, heta natur. (Eugenia var född i Indien, hade haft en hinduisk amma, en skallerorm hade krupit öfver hennes vagga. Hon var uppfostrad under resor och täta växlingar i många främmande länder. Föräldrarna, de största kontraster, fadern, en värmländsk bondpojke till sitt ursprung, modern en tysk öfverkultiverad adelsfröken, voro sammanfogade utan att känna hvarandra, af en missionsstyrelse i Leipzig!)

Farmor ägde i hög grad äfven de andra sönerns öra. De unga löjtnanterna hade kommit, den ena efter den andra med sina väl valda fruar

och blifvit gillade. De skaffade sig gårdar här och där i Sverige och blefvo landtbrukare.

Farmor hade kvar två ogifta döttrar. Hon skrifver: "Här sitta vi i godan ro med våra stickstrumpor och spinnrockar och njuta av vårt oberoende. Dock måttligt därmed för fastrarna, som aldrig hade ett själfständigt arbete eller uppgift, utan som faster Ingeborg hela sitt lif och faster Svanhilda till hon var öfver 60 år, fingo gå som "skickeflickor". De få låna nycklarna och lämna igen dem. Men så var ej heller faster Svanhilda, då hon efter väl fylld dottergärning bosatte sig i Stockholm, blaserad. Hon njöt af allt och upplefde så mycket, där andra blott såg grått enahanda.

Ibland fick farmor nog af spinnrocken. Hon gaf sig ut på långa landsvägsresor till Östergörland, Sörmland och Uppland för att "som en haremoder plocka om sina ungar". Gärna ville hon öfverraska, ibland steg hon af vagnen och gick sista biten med en schal öfver hufvudet. Hon ville strax göra nytta, ut på åker och äng och öfverlägga om odling och dikning, nu i ladugården och syna mjölkorna, in i mejeriet och inspektera ystningen, "ta ett nappatag i trädgården", skrämman upp ett par väfvar o.s.v. När hon om någon tid for från gården, voro sönerna tack samma och glada, ävenså sonhustrurna, att det var öfver. Farmor hjälpte ej blott med råd utan ock med dåd. Ofta efterskänkte hon skulder, som sönerna hade försatt sig uti.

Efter ett besök skrifver hon så här: "Gud bevara min lille Ole, han är så lätt lockad. Den där eländiga målningen höll alldeles på att förstöra honom. Men nu, när jag reste, så gladdde han mig med att han ej leds därefter. Han måste använda all flit och uppmärksamhet på sin hushållning o.s.v."

Jag har af Ebba v. Koch fått låna flera bref, skrifna af farmor till sin dotter Augusta. Där får man se hur sannt omdömet är, som fälldes af en äldre släkting: "Ebba är antingen i himlen eller i ladugården". I sin kärlek till barn och barnbarn ber hon varma böner för "sina 70 själar, lika många som patriarken Jakob hade, att Gud ville hjälpa dem genom den trånga porten, in på den smala vägen ända in i den eviga glädjen. Tänk sånt under om ingen fattas!" - Farmors gudsfruktan var praktisk; haf tålmod, var from och god, tro Gud om godt. Äfven andra praktiska råd gifvas: hur man skall stycka en ko, brygga enbärdricka, bereda löpe, hur bära sig åt om grisarna bli ömtändta, hur man skall spara på hö etc. Hennes hjärta lyser fram t.ex. i dessa rader: "Jag har fått ett porträtt af Olof, som är så likt, att jag blir alldeles betagen af moderskärlek, då jag ser därpå".

Jag fick behålla ett bref, så mina barn själfva kunna läsa de gulnade arken med den både kraftiga och barnsliga stilen och känna fläkten af farmor. En vers låg bland de gamla papperen med öfverskrift: "Farmors psalm":

Guds vagn är underlig
 Han plär så visligt skicka,
 Att lycka och olycka
 Oss till vårt bästa sker.
 Man stundom fort får åka,
 Än får man sakta tråka,
 Sitt stilla du och tig,
 Guds vagn är underlig

Guds vagn är underlig
 Hvarför jag har beslutet
 Att följa oförtrutet,
 Som han mig föra må.
 Om genom rosengårdar
 Eller öfver bergen hårda
 Så detta tröstar mig
 Guds vagn är underlig.

Jag minns hvad Adolf Hermelin på Torsvi sade en gång: "Vi hermeliner ha så mycket att tacka det Ribbingska inslaget för." Farmors sundhet, arbetsförmåga och arbetsglädje ha nog sina stänk här och där. Hennes ifver och intresse för det ädla, sköna är en god arfvedel. Somliga tala om den Hummelhjelmiska häftigheten, "det spanska blodet", men vår häftighet är nog infödd, inte så förnäm.

Farmors barn älskade, vördade och satte sin moder mycket högt. Så ock barnbarnen, men deras ögon äro kanske skarpare för felen. Jag känner det ansvarsfullt, att jag vågat skrifva och säga något om farmor. Måtte jag ej ha brustit i hvad som med rätta tillkommer henne! Salomos beskrifning på en ideal husmor är farmor till punkt och pricka.

Ja, tack goda stora Farmor!

Helfrid Cederblad f. Hermelin